

Goricában. 1938-ban alakult meg a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia. A szuverén szlovén állam pedig csak 1991-ben jött létre.

Prešeren költészete ezek meglétét feltételezte és burkoltan követelte. Költészetében a fejlett, szabad nemzet ideája élt, bár az maga ilyen formában még nem létezett és csak lassan, nehezen alakult ki. Így történhetett, hogy az irodalmi nemzet a politikai nemzeteknél sokkal korábban kialakult. Prešeren nemcsak a legnagyobb szlovén költő, hanem a szlovén nemzet központi történelmi személyisége is, nemzeti identitásának jelképe. A szlovének újkori történelme során Prešeren neve és küldetése irányító volt a nemzeti öntudat fejlesztésében, a szlovének önállósulási törekvéseinek szellemi vezéralakja.

Egy nemzet kultúrájának egyik legfontosabb alapja a nyelv. A legnehezebb időkben a nyelv volt az, aminek köszönhetően a szlovén nemzet nem tűnt el a népek süllyesztőjében. A nyelv az a csillag, ami alapján messziről felismerik egymást az egyazon kultúrához tartozók. Ma itt együtt ünnepelünk és emlékezünk szlovének Szlovéniából és a nemzetállam határain kívül élők. Nehéz a kisebbségi lét, de egyben egy nemzet szívósságának bizonyítéka is. Amíg a költők és írók nemzettársaik legmélyebb gondolatait, reményeit, érzelmeit közvetítették, a nemzet élni fog, a nehéz körülmények ellenére is. Amíg Prešerenjeink, Messnerjeink lesznek, nem kell félni az eltűnéstől.

Ksenija Škrilec

80 éves a Nagyatádi-féle földreform törvény

A földnek, olyan országban, mint hazánk, különös jelentősége van, hiszen az élet alapja, a termelés nélkülözhetetlen tényezője. A föld fontos szerepe készteti az államot arra, hogy a birtoklás kérdését szabályozza. Ez a földbirtok-politika, ami nem más, mint azoknak az elveknek és tevékenységeknek az összessége, amelyekkel az állam a birtokrend kialakítását irányítani törekszik. A birtokpolitikának az a célja, hogy a mezőgazdaság területén az életlehetőséget gyarapítsa, a szaporodó népesség számára új megélhetési formát teremtsen, de legyen figyelemmel a birtokmegosztás gazdasági hatásaira is, tehát az életképes, önálló birtokok szaporítását tekinti főfeladatának.

Ezeket a célkitűzéseket szerette volna megvalósítani az első világháború befejezését követően Nagyatádi Szabó István is eredeti földreform-programjával. Annak, hogy végül is nem az eredeti elképzelést fogadták el, nagyon sok okra vezethető vissza. Ettől függetlenül úgy érezzük, hogy a mostani kerek évforduló kapcsán emlékeznünk kell erre az eseménysorra.

2000. október 1-jén volt nyolcvan éve annak, hogy a Magyar Nemzetgyűlés elfogadta az 1920:XXIX. számú törvénycikket a házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról. Ugyancsak 80 éve lesz annak, hogy 1920. december 1-jén elfogadták az 1920:XXXVI. számú törvénycikket a földbirtok helyesebb megosztását szabályzó rendelkezésekről. Noha nem mindig szokás törvények kihirdetéséről megemlékezni, most mégis kivételt teszünk. E jogszabályrendszer hosszadalmas végrehajtása igénybe vette szinte az egész két világháború közötti időszakot, másrészt ez az aktus az elbukott forradalom árnyékában olyan nagy várakozással és reménnyel töltötte el a magyar parasztság szegényebb rétegeit, hogy ennek jelentőségét az utókornak is illik érzékeln.

Az Országos Kiszgazda és Földműves Párt, amelyet Nagyatádi Szabó István újjászervezett, 1919. október 12-én tette közzé pártprogramját a Kaposváron tartott nagygyűlésen. Ebben becsületes föld- és progresszív adóreformot követeltek. Követelték valamennyi kötött formájú földbirtok (hitbizományi, egyházi, részvénytársasági stb.) teljes területének kisajátítását. Ugyanakkor a külföldi állampolgársággal rendelkezők birtokainak az eljövendő földreform céljaira való kisajátítását is javasolták. A párt programja a szabad forgalmú nagy- és középirtokok 500 kat. holdon felüli területét, valamint a háború alatt szerzett földbirtokok 200 kat. holdon felüli területét is a földreform céljaira javasolta igénybe venni. A Kiszgazdapárt programja azt is követelte, hogy a földreformot állami közreműködéssel hajtsák végre, de a helyi önkormányzati szervek – a községek, az úrbéres testületek, a falusi hitelszövetkezetek – köz-

reműködésével. Ez lényegében a Búza Barna-féle földreform – az 1919. évi XVIII. néptörvény – átmentése volt.

Rubinek Gyula 1919. augusztus 27-én lett földművelésügyi miniszter, tárcáját éppen Nagyatádi Szabó Istvántól vette át. Székfoglaló beszédében 1920 tavaszára ígerte a földreformprogram közzétételét. Ezt azonban a Köztelek című lap 1918. október 18-i számában Az új földbirtokpolitikáról címmel már megjelentette, hiszen ennek közreadása válasz volt a Nagyatádi Szabó István-féle földreform-programra. Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter irányításával készült el a földreform-törvény tervezete, amelyet először az érdekeltek szervek elé terjesztettek. A vitára bocsátásra azért került sor, hogy a nemzetgyűlés elé kerülő törvényjavaslatból ekkorra kiszűrjék azokat a pontokat, amelyek elfogadása már eleve illuzórikus volt.

A fentiek ismeretében került sor az Országház delegációs termében 1920. május 12–14-én a földreform-törvényjavaslat vitájára, amely a Rubinek-féle előkészítő bizottság szövegezését tárgyalta. A tanácskozáson főként a nagybirtokosok érdekvédelmi szervezetének (OMGE, Gazdaszövetség, Megyei Gazdasági Egyesületek) képviselői jelentek meg. Bár felszínre hozta a földreformmal kapcsolatos kormányon belüli ellentéteket, mégis egy konzervatív földreform szükségessége mellett kardoskodtak. Végül Rubinek Gyula a törvényjavaslat végleges szövegét a birtokpolitikai tanácskozáson elhangzott kívánságokhoz igazította.

Mészáros Károly a következőként összegzi ezt a folyamatot: „Ezzel lezárult a földreformról szóló törvényjavaslat előkészítő szakasza. Rubinek és tábora minden oldalról elhatárolta magát. Egyfelől azonban a Tisza István követőiként jelentkező nagybirtokosoktól, akik ugyan számottevő földreformra nem gondoltak, de a hitbizományi birtokok egy jelentősebb hányadát készek voltak feláldozni; másfelől a legitimista-arisztokrata csoporttól is, amely Rubinek javaslatánál liberálisabb felfogást képviselt; végül azoktól a nagybirtokosoktól, akik mindenfajta földreformtól elzárkóztak.”¹

Ezt követően – hol nyílt, hol a színpalok mögötti – minden részletre kiterjedő vita folyt Nagyatádi Szabó István és Rubinek Gyula és hívei között. A vita eredményeként Nagyatádi Szabó István kénytelen volt kompromisszumot kötni annak érdekében, hogy a földreformjavaslatból valami mégis megvalósulhasson. Ennek végső állomásai a miniszterközi értekezlet és Rubinek Gyulával Horthy Miklósnál tett látogatása volt. A miniszterközi értekezleten meggyeztek a nemzetgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslat főbb elvi kérdéseiről.

A földreform végrehajtását két nagyobb jelentőségű elhatározás indította el: (1) A földbirtok helyesebb megosztását célzó törvény, amely tulajdonképpen magának a földbirtokreform egészének kodifikálása volt. Ez volt az 1920. évi XXXVI. törvénycikk. (2) A halasztást nem tűző sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és haszonbérletek alakításáról szóló törvény: az 1920. évi XXIX. törvénycikk. Ez a törvény kiragadta és külön gyorsabb végrehajtás alá vonta az előző törvénynek azokat a részeit, amelyek szociálpolitikai szempontból sürgősebbek voltak annál, hogy azokat a földreform végrehajtásának lassú menetébe beillesztették volna.

Gyakorlatilag ez utóbbi jelent meg hamarabb – 1920. október 1-jén – majd két hónap múlva ezt követte a XXXVI. t. c. megjelenése. E két törvény alapján azután elindult egy olyan jogszabályrendszer felépítése, amely az eredeti elhatározást javította, finomította, a hiányokat pótolta, és az 1930-as évek közepére azok főbb elhatározásait, nevezetesen: a házhelyrendezést, a kishaszonbérletek alakítását, az örök tulajdonjoggal juttatott földek kiosztását, a legelőjuttatást² (bizonyos vonatkozásokban mindezeket még tagosítással is összekapcsolta) külön-külön jogszabályokban megismételte. Ennek adott azután keretet végül az 1942. évi XVI. törvénycikk. Ez a *mezőgazdaság-fejlesztési törvény és munkaterv* nevet viselte. (Ennek néhány része – szözszerinti átvétellel – megjelenik majd az 1947. augusztus 1-jén megkezdett hároméves terv törvényi indoklásában is.)

Nem volt véletlen Szeifű Gyula átgondolt véleménye 1934 szeptemberében, amikor az első világháború utáni földreformról így ír: „A háború utáni földreform előtt és azóta is igen sokat írtak és beszéltek a földkérdésről, sokat vitatkoztak azon, vajjon megszakítaná-e a termelés folytonosságát a kiadósabb földreform vagy sem, – mindezen bizonyára lényeges kérdé-

¹ Mészáros Károly: A Nagyatádi-féle földreformtörvények megalkotása. I. A nagybirtokos osztály és a földreform. Az 1920. május 12–14-i birtokpolitikai tanácskozás. Agrártörténeti Szemle, 1978. 3–4. szám. 480. old.

² Ötödik osztási nemként lehet megemlíteni még a közcélú juttatást, amely során az új települések utcákat, tereket, temetőket, jegyzői, papi, tanítói földeket kaptak.

sek mellett azonban teljesen hátrébe szorul az a tény, hogy nagy tömege él közöttünk a szegény magyaroknak, akiknek méltánytalan helyzetén ma már nem lehet sem kivándoroltatással, sem iparosítással, nagyvárosba küldéssel segíteni, miként a háború előtt történt, nem marad tehát egyéb hátra, mint a telepítés és ezzel kapcsolatban a földbirtok reformja.³

E megállapítást követően is sokat vitatkoztak és vitatkoznak még ma is. Egymás után születnek a földreform egészét taglaló és az országos eredményeket közlő tanulmányok, amelyek legtöbbször elítélik, elmarasztalják annak hatását, eredményét. Tettek róla, hogy főleg az 1945-ös földreform árnyékában tűnjön jelentéktelennek. Ugyancsak sok elmarasztalás érte akkor a földreformot, ha a külföldi, a környező országok földreformjával hasonlították össze. A külföldi földreformokkal kapcsolatos összehasonlítás során azonban egy dologról megfeledkeztek az elemzések: a környező országok földreformjai az *átlageredményt* tekintve számolnak be a miénknél jelentősebb földreformról, de mindezt az egyes országok nemzeti kisebbségének – a magyaroknak – kárára hajtották végre.

Az 1920-as évek földreformjának története során elhagyhatatlan a földreform *végrehajtásának* az elemzése. Nem tartjuk elégségesnek, ha az értékelés során csak egy felülről való rátekintés alapján értékeljük a földreformot, vonunk le elhamarkodott következtetéseket, ítélnünk meg eljárásokat, eseményeket. Teljes és reális képet csak úgy kaphatunk, ha a végrehajtás folyamatát is vizsgáljuk. Ez pedig nem történhet meg csak alulról fölfelé történő építkezéssel. Meggyőződésem, ha a zárt közigazgatási egységek – község, város, járás, megye – vizsgálata, az azokban történt események tüzetes elemzése, ha nem is módosítja, de bizonyos fokig motiválja e földreformról alkotott képet.

Ennek az elvnek az alkalmazása – nézetünk szerint – azért fontos, mert a Nagyatádi-féle földreformmal foglalkozó kutatók munkáikban tárgyalva az eseményeket, lelki alkatuknak és politikai beállítottságuknak megfelelően hoznak fel, mutatnak be pozitív és negatív példát állításait, véleményük alátámasztására. A példák mennyiségével igyekeznek állításait, véleményüket alátámasztani, sőt szoluitizálni. Holott, ha egy-egy zárt közigazgatási egység – község, város, járás, megye, régió – végrehajtását teljes egészében feldolgozva a pozitív és negatív jelenségeknek az egészhez viszonyított arányát bemutatva csak véges számú példát lehet felhozni, bármely álláspont, vélemény alátámasztására, és így reálisabb képet lehet alkotni az illető eseménysorról is. Ez ugyanakkor a szerzőt is fegyelmezi, nagyobb tárgyilagosságra kényszeríti és így a valóságot jobban megközelítő kép kerül bemutatásra. Ezzel a módszerrel készült el a Jász-Nagykun-Szolnok megyében végrehajtott földreform elemzése, amely során az eddig regisztrált 4,71 %-os földmozgás 8,29 %-ra emelkedett. Most készül Békés megye végrehajtásának elemzése, aminek alapján még ennél jelentősebb növekedésre lehet számítani. Ennek ugyanis az volt az oka, hogy a történelemtudomány által eddig figyelembe vett források és feldolgozások számadatái csak egy adott időpontra voltak érvényesek. Ezek döntő többségének megjelenése után még bizonyítható volt a földmozgás az eddig vizsgált helységekben a LEBOSZ (a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet) naprakészen vezetett kimutatásai alapján, amelyet eddig nem vontak be a földreform történetének vizsgálatakor forrásként az elemzésbe.

Álláspontunk szerint – noha néhány agrártörténettel foglalkozó történész csak könnyen felejtethető epizódként kezeli ezt a földreformot – teljes, szisztematikus feltárása még meglepetéseket is tartogathat a történettudomány számára. Bízunk abban – még ha az ország egészének igen nagy munkát jelentő feldolgozása nem is készül el –, hogy egy-egy megye, régió reprezentatív felmérése megtörténhet, aminek eredményeként a valóságnak megfelelő helyre kerülhet ennek az eseménysornak a története, amely az országban jelentős tömeget mozgató meg.

„A parasztságnak az önmagán túllevő története meglehetősen hangtalan és talán színtelen is, de a magyarság történeti életének a mérlegén a helye.”⁴ – írja Szabó István professzor. Ez a földreform is a magyar parasztság történetéhez tartozik, része annak a folyamatnak, amely végső sorban a XX. század végére a parasztság polgárosodásához vezetett. Ezért is érdemes megemlékezni róla.

Tolnay Gábor

³ *Matolcsy Máttyás: Az új földreform munkaterve. Szekfü Gyula előszava. Bp., 1934. 1–3. Old.*

⁴ *Szabó István: A parasztság a magyarság történetében. In. Szabó István emlékkönyv. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1998. 70. old.*